

Nieuw denken met oude Grieken

Anne-Marie Gunnink
Paulien 't Hoen

NOORDBOEK

Inhoud

Voorwoord 8

Inleiding 9

Deel I Filosofie in het wild 13

- 1 Nieuw denken 15
- 2 Aristoteles en het juiste midden 29
- 3 Plato, Seneca en de ziel 41
- 4 Socrates en de eigen ervaring 49
- 5 Hannah Arendt, David Bohm en samen denken 61

Deel II Gereedschap voor nieuw denken 69

- 6 Denken is bewegen 71
- 7 Oefeningen voor nieuw denken 89
- 8 Vier velden van gesprek: vrijheid en ruimte houden in gespreksvoering 125
- 9 Socratische dialoog: van individueel naar participatief denken 133
- 10 Kralenspel: een dilemma onderzoeken en richting vinden 157

Deel III Routekaarten voor nieuw denken en taxonomie 177

Routekaarten voor nieuw denken 179

- I Vier velden van gesprek 179
 - II Socratische dialoog 180
 - III Kralenspel en orakel 182
 - IV Welk gereedschap kies je? 184
- Taxonomie 187

Addendum voor gespreksbegeleiders 191

Dankwoord 211

Literatuur 213

Gedichten

Utopia – Wisława Szymborska 7

Ramp – Marjolijn van Heemstra 16

Vernieuwing – Ankie Peypers 18

Gelezen dat we met onze ogen knippen –

Bernke Klein Zandvoort 22

Poëzie is een daad ... – Remco Campert 24

De reiskameraad – Ida Gerhardt 36

Meneer Cogito en de zuivere gedachte – Zbigniew Herbert 42

Alleen in een klein huis – Judith Herzberg 56

Het kind en ik – Martinus Nijhoff 62

De schoonheid (v) – Anneke Brassinga 78

Over een dorp I – Rutger Kopland 84

Begin is nooit begin – Willem-Jan Otten 92

Zwemmen – Paul Snoek 110

Weggaan – Rutger Kopland 112

Het schrijven van een c.v. – Wisława Szymborska 118

Leven voor de vuist weg – Wisława Szymborska 122

Verzet begint niet met grote woorden – Remco Campert 132

Helder hart – Lucas Hirsch 150

Autotomie – Wisława Szymborska 170

Uit het antwoord van de Korintiërs – Toon Tellegen 209

Onze professor legde het nog één keer uit –

Ester Naomi Perquin 223

UTOPIA

Het eiland waar alles wordt opgehelderd.
Hier kan men op vaste bewijsgrond staan.
Er zijn geen andere wegen dan de toegangsweg.
De struiken buigen door van alle antwoorden.
Hier groeit de boom van het Juiste Vermoeden met eeuwig ontwarde takken.
De verblindend simpele boom van het Begrijpen bij de bron die Ah Dus Zo Zit Het heet.
Hoe dieper het bos in, des te breder het Dal der vanzelfsprekendheden.
Rijzen er twijfels, dan verjaagt de wind ze.
De Echo neemt ongeroepen het woord en verheldert graag de geheimen van de werelden.
Rechts de grot waar de Betekenis ligt.
Links het meer van de Diepe Overtuiging.
De waarheid maakt zich los van de bodem en drijft zachtjes omhoog.
Boven het dal torent de Onwankelbare Zekerheid op.
Vanaf haar top strekt zich het Wezen der Dingen uit.
Ondanks al deze verlokkingen is het eiland onbewoond en de vage voetsporen die je op de kusten ziet wijzen zonder uitzondering in de richting van de zee.
Alsof men hiervandaan alleen vertrekt en onherroepelijk in het diepe onderzinkt.
In een leven dat niet te doorgronden is.

Wisława Szymborska

Uit: *Grote getallen*, 1976

Vertaling: Gerard Rasch

Voorwoord

Voor wie is dit boek bedoeld? Voor iedereen die zich uitgedaagd voelt door vragen waar het werkelijk om gaat. Iedereen die de kracht kent of vermoedt van dilemma's, ontregeling, vertraging, twijfel en verbeelding. Dit boek helpt je om de waarde hiervan te gebruiken. Of je nu bestuurder, directielid of leidinggevende bent, adviseur of inhoudelijk professional. En vader of moeder, alleengaande of student. Nieuw denken staat los van functies of rollen en is behulpzaam voor iedereen die zich verhoudt tot anderen en vraagstukken tegenkomt die een keuze vragen. Dit boek is bedoeld voor alle mensen die zich regelmatig in situaties bevinden, waarin ze ondersteuning kunnen gebruiken in hun denken. En voor degenen die anderen daarbij begeleiden. Of het nu gaat om kwesties die spelen in werk, gezin, liefdesrelatie, vriendschap of burgerschap. In de buurt, in het land of in de wereld.

Inleiding

Het zaadje voor dit boek is geplant door de deelnemers aan onze leergang praktische filosofie. Elk jaar kregen we na afloop de vraag of we onze toelichtingen, uitleg, voorbeelden en oefeningen op schrift beschikbaar wilden stellen, liefst in een boek. We aarzelden daarover. Er is al zoveel over praktische filosofie geschreven, wat zou een extra boek daar nog aan toevoegen? Tot we in de loop van de tijd concludeerden dat er, ondanks het grote aanbod, eigenlijk geen boek bestaat voor degenen die direct, zélf aan de slag willen met praktische filosofie in hun dagelijks leven. Een soort werkplaatshandboek voor mensen die oud en nieuw denken willen leren onderscheiden en met nieuw denken willen oefenen. Dit boek biedt je verschillende ingangen en hulpbronnen om een bres te slaan in de beweringen, vooronderstellingen en gedachten waaraan je gewend bent. Zo maak je ruimte voor nieuw denken.

Je hoeft dit boek niet in een bepaalde volgorde te lezen. Je kunt een ingang kiezen die voor jou handig of relevant is. Ingangen zijn bijvoorbeeld:

- situaties die je meemaakt in je dagelijks leven en waarin je anders zou willen handelen;
- filosofen met gedachtegoed dat je kunt gebruiken om je leven te vereenvoudigen;
- praktisch-filosofische oefeningen;
- denkgereedschappen die je kunt gebruiken voor een specifieke kwestie;
- gedichten.

Poëzie biedt per definitie een ingang tot verbeelding en anders kijken. De twintig gedichten in dit boek zijn verrassende 'hertalingen' van het gewone of alledaagse. Ze illustreren nieuw denken. We hebben gekozen voor een mengeling van oorspronkelijk Nederlandse en vertaalde poëzie, van bekende klassiekers tot onbekende, hedendaagse gedichten.

Het boek bestaat uit drie delen:

Deel I Filosofie in het wild

Het eerste hoofdstuk van dit deel is de inleiding op nieuw denken. Wat is het? Waarom zou je het doen? En hoe pas je het toe in je dagelijks leven? In de hoofdstukken 2 tot en met 5 vind je praktijkvoorbeelden uit het dagelijks leven. Het zijn beschrijvingen van een aantal privé- en werksituaties waarin anders denken en handelen helpt. Zoals een gezellig etentje dat uitloopt op ruzie, een nutteloze vergadering, keuzestress of het niet goed kunnen uitleggen van een beslissing. Bij elk voorbeeld is uitgewerkt hoe je praktische filosofie kunt toepassen, toegespitst op deze situatie en tegelijkertijd bruikbaar in vele andere omstandigheden.

Deel II Gereedschap voor nieuw denken

De aanzuigende werking van ingesleten denkpatronen is niet te onderschatten; op eigen kracht in onontdekt denkgebied komen, is niet eenvoudig. Hoe kun je je denken in beweging brengen? Het eerste hoofdstuk van het tweede deel draait om Plato's lijnvergelijking en de allegorie van de grot. Deze oude verhalen maken de beweging van ons denken inzichtelijk en de werking van de oefeningen en gereedschappen in dit deel begrijpelijk.

Het gereedschap in de volgende hoofdstukken helpt je om nieuw denken een kans te geven:

- Tien oefeningen die je voor het grijpen wilt hebben als je eenmaal hebt ervaren welke rijkdom er te ontdekken valt als je jezelf uit je vertrouwde denkgroeven trekt. Met deze oefeningen kun je je ‘nieuw denken-spielen’ ontwikkelen of onderhouden.
- Vier velden van gesprek; een model dat je zowel kunt gebruiken om een conversatie op te tillen naar een gesprek met meer diepgang, als om (denk)vrijheid te behouden in een gesprek.
- Socratische dialoog; een gezamenlijk onderzoeksgesprek dat zicht geeft op het denken van de deelnemers en hen nieuw laat denken in één.
- Kralenspel; een variant op de socratische dialoog, gericht op het overstijgen van dilemma’s.

We bespreken de verschillende gereedschappen met voorbeelden van toepassing in de praktijk, aandachtspunten en valkuilen.

Deel III Routekaarten voor nieuw denken en taxonomie

Het derde deel van het boek bestaat uit vier routekaarten en de zogenoemde taxonomie. De routekaarten kun je als leidraad of geheugensteun bij de hand houden als je het denkgereedschap gebruikt. De taxonomie is een overzicht van alle elementen die we in dit boek bespreken.

Tot slot

Achter in het boek staan het addendum voor gespreksbegeleiders en de literatuurlijst. In het addendum vind je verdere verdieping bij de socratische dialoog, voor degenen die meer willen weten en uitgebreidere handvatten zoeken om de rol van gespreksbe-

geleider op zich te kunnen nemen. In de literatuurlijst zijn de gebruikte bronnen voor dit boek geordend per hoofdstuk. Daarnaast is een groot deel van de boeken opgenomen die op de les-tafels liggen tijdens onze leergang praktische filosofie. Ook deze literatuur heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van het gedach-tegoed rond nieuw denken.

In de literatuurlijst vind je ook de herkomst van specifieke ter-men terug, die in de tekst zijn gemarkeerd met een sterretje (*).